

CONCEPTUALIZĂRI PRIVIND BIBLIOTECĂ CA SISTEM

Viorica LUPU, director adjunct,
Biblioteca Republicană Științifică Agricolă a UASM

În condițiile actuale, în investigarea problematicii complexe a bibliotecii, se cere tot mai mult abordarea sistemică, având la bază teoria generală a sistemelor. Pentru a cerceta și descrie bibliotecă în contextual său integral este necesar de a clarifica și dezvolta aspectele, noțiunile de bază ale sistemului.

Noțiunea de „sistem” provine de la cuvântul grecesc „σύστημα” (sistem), ceea ce înseamnă "un întreg organizat, compus din părți dependente între ele".

Conform definiției date de Dicționarul Explicativ al Limbii Române un sistem reprezintă „ansamblul de elemente (materiale sau ideale) interdependente și constituind un întreg organizat, care stabilește ordinea într-un domeniu de gândire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu al științelor naturii sau determină funcționarea unei activități practice în conformitate cu scopul urmărit”¹; „ansamblu de elemente aflate într-o relație structurală, de interdependență și interacțiune reciprocă, formând un tot organizat”.

Profesorul universitar dr. Ion Unguru (România) consideră că „orice sistem este de fapt un ansamblu de subsisteme și, la rândul său, face parte dintr-un sistem complex de ordin superior”².

Astfel, un sistem reprezintă o totalitate de elemente constructiv interdependente, care alcătuiesc un întreg organizat, bine structurat, ce funcționează și se dezvoltă pe baza legăturilor de condiționare dintre ele, după reguli stabilite și urmăresc realizarea unui scop comun.

Un sistem este bazat pe două idei esențiale:

Orice sistem trebuie privit ca fiind alcătuit dintr-o multitudine de elemente aflate în interacțiune, fapt ce asigură coerență sistemului;

Elementele componente ale sistemului sunt supuse unor schimbări, dinamica sistemului vizând atingerea unui anumit scop.

Sistemul presupune o anumită prioritate a întregului asupra părților componente, de aceea, studiul unui sistem nu se poate realiza doar prin analiza părților sale componente, ci presupune și studiul comportamentului său de ansamblu. Descompunerea sistemului și studierea părților sale componente izolat una de cealaltă nu poate să contribuie în nici un fel la înțelegerea modului în care acesta funcționează.

Un sistem este alcătuit din subsisteme, care la rândul lor pot fi sisteme, formate din elemente. Între elementele unui sistem există interacțiuni sau conexiuni. Totalitatea subsistemelor, elementelor și conexiunilor interne ale sistemului reprezintă structura acestuia. Structura sistemului și conexiunile sale externe determină o anumită evoluție a acestuia, care, evaluată la un moment dat reprezintă starea sistemului. De exemplu, biblioteca este un sistem, fiind alcătuită din elemente care pot fi la rândul lor subsisteme sau sisteme: resurse informaționale, tehnice etc. Între aceste elemente există diverse conexiuni, printre care: interne și externe. Conexiunile interne se realizează între elementele componente ale bibliotecii, iar cele externe sunt stabilite cu elemente din exteriorul bibliotecii: furnizori, librării, edituri, utilizatori etc.

În Republica Moldova abordarea bibliotecii ca sistem nu a fost obiect de cercetare a specialiștilor din biblioteconomie. Au fost descrise doar componente aparte ale sistemului, fără o încercare de a generaliza, a prezenta bibliotecă ca un sistem integral. La fel și în biblioteconomia românească lipsește tratarea bibliotecii ca sistem integral cu multiple componente ce interacționează între ele.

În literatura de specialitate românească se întâlnesc doar câteva descrieri ale bibliotecii ca sistem la dr. Ion Stoica, care spune că „bibliotecile generează activități specifice, reprezentate prin categoria activităților biblioteconomice, formând mulțimi de elemente complexe care folosesc informația ca măsură a variabilității, a complexității, a ordinii și organizării fenomenelor. Rolul principal este de a transmite, a analiza și oferi pieței (în sens larg) o informație procesată după algoritmi specifici pentru a satisface cât mai deplin curiozitatea și nevoia de adevăr a acestuia”³.

O altă abordare a bibliotecii ca sistem este reflectată pe site-ul Bibliotecii Publice „Dimitrie Sturdza” din

1 DICȚIONAR explicativ ilustrat al limbii române / E. Dima, D. Cobeț, L. Manea, ...: coord.: E. Dima. Ch., 2007. p. 1816. ISBN 978-9975-61-155-8

2 UNGURU, I. Managementul producției întreprinderii. București: Lumina LEX, 1998. P. 33.

3 STOICA, Ion - Interferențe biblioteconomice. Constanța: Ex Ponto, 1997, p. 207.

Popești, unde se constată că „biblioteca este concepută astăzi ca sistem deschis, supus transformărilor și continuu perfectibil, cu o structură orientată spre un scop bine definit, pentru a cărui realizare aplică strategii de dezvoltare cât mai adecvate”⁴.

O atenție deosebită au acordat acestei abordări specialiștii în biblioteconomie din Rusia. Conștientizarea bibliotecii ca instituție socială complexă, ce necesită un studiu multiaspectual, sistemic și pe diferite nivele, a condus biblioteconomiștii ruși încă prin anii '60 la utilizarea teoriei sistemelor. Printre primii specialiști care au introdus în lexiconul biblioteconomic termenul de „sistem” a fost N. S. Kartașov (în anul 1967), un adept activ al abordării sistemice în cercetările biblioteconomice. El a creat sistemul de bibliotecă din relația „bibliotecar – cititor – carte”. Kartașov susține că la baza organizării, funcționării și dezvoltării bibliotecii ca sistem stă principiul interacțiunii, adică totalitatea relațiilor, legăturilor stabilite între componentele sistemului. Toate aceste interacțiuni sunt orientate spre satisfacerea necesităților informaționale ale utilizatorilor la un nivel cât mai înalt, spre dezvoltarea rațională și utilizarea eficientă a resurselor informaționale ale bibliotecii și îi condiționează sistemului de bibliotecă să achiziționeze noi proprietăți.

După părerea autorului, procesul de formare a sistemului de bibliotecă poartă un caracter obiectiv, determinat de dinamismul necesităților informaționale și are o direcție concretă, specifică, ce coincide cu scopul de bază al activității bibliotecii – servirea informațională a utilizatorilor la un nivel calitativ și operativ.

Caracterizând evoluția interacțiunilor bibliotecii de la relații elementare, neorganizate la relații integrative complexe, Kartașov definește etapa de creare a sistemului de bibliotecă ca stadiu de transformare a instituției infodocumentare într-o unitate integrală cu elemente multiple ce interacționează între ele. El spune că „principiul integrității permite de a distinge sistemul de bibliotecă tradițional incomplet, cu funcționarea separată a elementelor, de sistemul nou, modern”⁵.

În aceeași perioadă specialistul în biblioteconomie N. I. Tiulina a studiat biblioteca de pe pozițiile abordării sistemice, referindu-se doar la un singur tip de biblioteci – la cea națională.

O atenție deosebită a acordat acestei probleme biblioteconomistul rus Iu. N. Stolearov, care a descris în monografia „Библиотека: структурно-функциональный подход” elementele simple, dar de bază din care este constituită bibliotecă ca instituție socială, precum și rolul, funcțiile, relațiile și interdependențele acestor elemente. Conform modelului propus de Stolearov bibliotecă ca sistem este formată din patru elemente principale: fondul documentar, utilizatorii, baza tehnico-materială și bibliotecarii⁶.

Mulți specialiști au contestat acest concept, încercând să realizeze unele modificări sau chiar să construiască modele proprii de bibliotecă prin adăugarea de elemente noi, cum ar fi: aparatul informativ-bibliografic, sistemele informaționale, etc. Unii specialiști în biblioteconomie au venit cu propunerea de a completa modelul existent cu încă un element – aparatul informativ, absența căruia era considerată un dezavantaj semnificativ. Mai mult ca atât, E. P. Sukiasean, primul care a venit cu o astfel de propunere, a situat aparatul informativ chiar în centrul sistemului. Urmându-l pe E. P. Sukiasean, un alt specialist care a investit aparatul informativ cu drept de existență în cadrul sistemului, apreciindu-l ca element de bază, a fost I.G. Morghenștern⁷. Biblioteconomistul N. S. Kartașov, deși în general recunoștea egalitatea celor patru elemente în sistem, considerându-le principale și clasifică aparatul informativ în categoria „alte elemente”, totuși accepta că dintr-un „mecanism suplimentar” acesta s-a transformat în unul independent.

În anii 90, în calitate de susținători ai „aparatului informativ” ca element constitutiv al sistemului „biblioteca”, s-au pronunțat așa specialiști, cum ar fi A. N. Ostapov, N. I. Tiulina.

Biblioteconomistul A. N. Ostapov susținea ideea unei biblioteci „cu intelect superior”, derivată în urma integrării aparatului informativ în sistem⁸. N. I. Tiulina afirma că aparatul informativ, fiind privit în linii mari ca component auxiliar, obține cu timpul statut de element de bază și îi atribuia un rol independent în procesul de servire a utilizatorilor⁹.

4 BIBLIOTECA Publică „Dimitrie Sturdza” din Popești [online]. [Accesat la 7 martie 2011] Disponibil la: <http://http://bibliotecapopesti.blogspot.com/>

5 КАРТАШОВ, Н.С. О системном подходе к изучению и организации академических библиотек // Библиотечно-библиографическая информация АН СССР и академий наук союзных республик. 1967, № 1, С. 1-9.

6 СТОЛЯРОВ, Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный подход. М.: Книга, 1981. С. 38.

7 МОРГЕНШТЕРН, И. Г. Новый учебник по фондам // Сов. библиотековедение. 1992, № 5–6, С. 81.

8 ОСТАПОВ, А. И. К созданию высокоинтеллектуальной библиотеки // Библиотековедение, 1995, № 1, С. 116.

9 ТЮЛИНА, Н. И. Библиотечное дело 2-й половины XX века (Общемировые тенденции сквозь призму

Și Л. Я. Шрайберг la începutul secolului XXI a argumentat modelul bibliotecii compus din cinci elemente, al cincilea fiind „aparatură informativă, sistemele informaționale și bazele de date în format tradițional și informatizat”.

Totodată, există o bună parte de specialiști, cum ar fi A. H. Vostricov, R. S. Motuliskii, care au acceptat și susțin concepția promovată de către Iu. N. Stolearov privind bibliotecă ca sistem compus din patru elemente, pe care o utilizează cu succes și o dezvoltă în continuare.

Conform lui Iu. N. Stolearov „aparatură informativă poate fi tratat ca un element necesar, dar nu esențial, indispensabil, rezultat în procesul de dezvoltare multilaterală și complexă a bibliotecii. Acest element poartă un caracter tranzitoriu și se menține doar pe un interval de timp determinat de necesitățile sociale sau de condițiile perioadei istorice de moment”¹⁰. În mediul actual, această idee poate fi ilustrată prin apariția și dezvoltarea rapidă a bibliotecilor electronice. Pe de o parte, deși în modelul bibliotecii electronice structurat de unii autori, în special - de către A.I. Zemskov, aparatură informativă, reprezentat de sisteme de indexare a resurselor, sisteme de navigare și căutare este un component indisolubil, astăzi bibliotecile electronice caracterizate de particularități multiple, mijloace tehnice și de navigare specifice pot cu ușurință funcționa în lipsa unui aparat informativ¹¹. Pe de altă parte, încă de la origine, orice bibliotecă fără excepție, tradițională sau electronică, nu se poate dispersa de nici unul din elementele fundamentale ce o caracterizează ca sistem. Biblioteca digitală nu poate fi ca un element esențial al sistemului, deoarece ea este ca o complementaritate a celei tradiționale. În cazul bibliotecii tradiționale accentul se pune pe forma tipărită a documentelor. Biblioteca digitală este asemănătoare după conținut bibliotecii cu documente tipărite, dar se deosebește de aceasta prin faptul că în ea sunt stocate documente în format digital, asigurând un mod modern de consultare a documentelor, în acord cu noile tehnologii, independent de spațiul și programul de funcționare al bibliotecii.

Biblioteca digitală reprezintă contextul care reunește colecțiile, serviciile, utilizatorii în scopul asigurării întregului ciclu de viață al informației: crearea, diseminarea, utilizarea, prezervarea, procesul de informare propriu-zisă, cunoașterea¹². Colecțiile de documente tradiționale și cele electronice se îmbină organic, se completează reciproc și în activitatea de servirea informațională a utilizatorilor se valorifică ambele tipuri de resurse.

Pentru funcționarea bibliotecii digitale sunt necesare resurse tehnice și de program, lipsa acestor resurse duce la sistarea activității elementului respectiv.

Cu toate acestea, în pofida controversatelor emergențe privind constituirea sistemului de bibliotecă din 5 elemente sau dominația unor elemente individuale ale sistemului, conceptul profesorului Stolearov continuă să fie clasic și în perioada de astăzi.

O caracteristică calitativă îi conferă sistemului nu doar funcțiile exercitate de fiecare element în parte, dar caracteristicile specifice ale acestor elemente și caracterul relațiilor dintre ele. Aceste elemente se află în relații strânse și reprezintă o unitate indisolubilă. Nici un element al sistemului de bibliotecă (fond documentar, utilizator, bibliotecar, baza tehnico-materială) nu pot să se dezvolte izolat, fără a interacționa între ele.

Pentru a reflecta esența bibliotecii ca un sistem complex de dezvoltare N. Stolearov, spre deosebire de alți autori ce au valorificat această abordare în biblioteconomie, a analizat și a determinat crearea funcțională a sistemului de bibliotecă, adică a analizat nu doar elementele și relațiile dintre ele, ci și conținutul funcțional al fiecărui element. La baza concepției lui Stolearov stau următoarele principii de bază:

- Polifuncționalitatea (compatibilitatea funcțională) – integrarea funcțiilor în scopul obținerii rezultatului dorit;
- Dinamicitatea funcțiilor – schimbarea funcțiilor generale ale bibliotecii ca sistem, dobândirea unor noi funcții integrative fără a deranja stabilitatea structurală a sistemului;
- De algoritmizare – determinarea consecutivității proceselor;
- De dezvoltare – principiu bazat pe cercetarea sistematică a elementelor ceea ce permite acumularea

понятийного аппарата) // Библиотекосведение, 2000, № 2, С. 22.

10 СТОЛЯРОВ, Ю.Н. Справочно-библиографический аппарат в структуре библиотеки как системы. В: Науч. и технические б-ки. 2007, № 3, С. 21–28.

11 ЗЕМСКОВ, А. И. Электронные библиотеки : Учеб. для вузов / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг. М.: Либерея, 2003, С. 30.

12 TÎRZIMAN, Elena. Bibliotecile în era digitală - provocări, mutații, perspective [online]. In: Libraria: anuar VII: studii și cercetări de bibliologie. Târgu-Mureș, 2008. [Accesat la 25 martie 2011] Disponibil la: <http://www.bjmures.ro/bd/B/001/13/B00113.pdf>.

informației necesare pentru determinarea tendințelor de dezvoltare și exploatarea lor în perspectivă¹³.

În condițiile actuale, abordarea sistemică, dezvoltată de biblioteconomiștii N. S. Kartașov și Iu. N. Stolearov, suportă schimbări, condiționate de mediul în care funcționează biblioteca. În corespundere cu nouă paradigmă elementele individuale se analizează în baza dinamicii bibliotecii ca sistem integrat. În acest caz, centrarea se transferă de pe subsistemele elementare spre principiile fundamentale de organizare, iar structura și procesele de bibliotecă sunt privite ca concepții de complementaritate.

Un alt biblioteconomist rus N. P. Vasilicenko identifică ca componente de bază ale bibliotecii ca sistem următoarele: scopul, asigurarea normativă a activității, bugetul, cadrele, fondul documentar, tehnologiile¹⁴. În abordarea autorului în structura bibliotecii ca sistem nu este inclus utilizatorul ca element de bază, deoarece el susține că „utilizatorul prin comportamentul și acțiunile sale influențează dezvoltarea elementelor sistemului; opiniile lui vizavi de conținutul și calitatea fondului documentar, profesionalismul cadrelor bibliotecare etc. Influențează în mod evident dezvoltarea fondului bibliotecii și a altor elemente din cadrul sistemului, dar aceasta nu înseamnă că este obligatoriu ca contingentul de utilizatori să facă parte din sistemul „biblioteca”.

M. S. Slobodeanik a propus un model sistemic-funcțional al bibliotecii care integrează interacțiunea elementelor de bază: funcții, structură, tehnologie și management¹⁵. Descriind esența și natura elementelor de bază ale sistemului autorul constată că:

în funcțiile sociale ale bibliotecii se disting două grupuri: prima se referă la contextul social al bibliotecii și este determinată de scopul și obiectivele specifice pe care societatea le pune în fața bibliotecii într-o anumită perioadă istorică, ceea ce îi conferă un caracter dinamic; al doilea grup de funcții se referă la caracteristicile esențiale ale bibliotecii ca instituție socială: memorială, informațională, comunicațională și cognitivă;

esența sistemului de bibliotecă se reflectă în structura sa, dar este pus în aplicare de funcții ca rezultat al activităților sale. Acest lucru permite de a privi procesele ca o integritate structurală, în care fiecare element are un scop specific funcțional.

elementul „tehnologie” are trei componente – formarea resurselor, păstrarea resurselor și utilizarea resurselor. Primele două se axează pe realizarea funcției memoriale a bibliotecii, iar cea de a treia pe realizarea funcțiilor informaționale, comunicaționale și cognitive.

elementul de management include gestionarea bibliotecii ca instituție, conducerea personalului bibliotecii, organizarea activității bibliotecii și muncii bibliotecarilor.

Un rol cheie în analiza modelului aparține studiului relațiilor dintre elemente. Integralitatea și organizarea sistemului prezentat în modelul respectiv este asigurată de conexiunile interne dintre elementele sale în corelație cu conexiunile fiecărui dintre aceste elemente cu mediul extern.

Apreciind necesitatea abordării bibliotecii ca sistem integral, cercetătorii în biblioteconomie ruși au tratat această problemă sub diverse aspecte, cum ar fi: biblioteca ca sistem social, social-cultural, informațional, organizațional, tehnologic, etc.

Biblioteca este o instituție socială integratoare, așa cum este inclusă în diverse subsisteme ale societății și este nemijlocit legată de asigurarea nevoilor de informare a comunității sociale în ansamblu.

13 СУСЛОВА, И.М., ДУБЕНОК, Т.Е. Организационное развитие систем управления современной библиотекой. СПб: Профессия, 2008. с. 47.

14 ВАСИЛЬЧЕНКО, Н.П. Модель библиотеки как социальной организации. В: Науч. и технические б-ки. 2002, № 7, с. 32.

15 СЛОБОДЯНИК, М.С. Системно-функциональная модель библиотеки [online]. [Accesat la 2 mai 2011]. Disponibil la: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2003/trud/tom2/222/Doc59.HTML>